

บทที่ 3

วิธีดำเนินงานวิจัย

ในการศึกษาวิจัยเรื่อง “บทเรียนจากกระบวนการเรียนรู้เครือข่ายครู: ศึกษากรณีกระบวนการเรียนรู้เวทีคนหนองบัวในเว็บบล็อก GotoKnow.org อำเภอหนองบัว จังหวัดนครสวรรค์” มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษากระบวนการเรียนรู้เครือข่ายครูมีกระบวนการเรียนรู้ การนำข้อมูลความรู้จากสื่อออนไลน์เวทีคนหนองบัวในเว็บบล็อก GotoKnow.org ไปใช้ประโยชน์อย่างไรบ้างและถอดความรู้ที่ได้เป็นบทเรียนเพื่อร่างข้อเสนอแนะเชิงนโยบายต่อเครือข่ายครู เวทีคนหนองบัวในเว็บบล็อก GotoKnow.org อำเภอหนองบัว จังหวัดนครสวรรค์ การศึกษาครั้งนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) การรวบรวมข้อมูลเอกสาร จากตำราเรียน บทความทางวิชาการ และผลการวิจัยที่เกี่ยวข้อง แนวคิดกระบวนการเรียนรู้ชุมชน อันจะสะท้อนให้เห็นบทเรียนจากกระบวนการเรียนรู้เครือข่ายครู รวมทั้งใช้เป็นแนวทางการศึกษาวิจัยครั้งนี้ การรวบรวมข้อมูลเริ่มจากศึกษาเนื้อหาและความเคลื่อนไหวทางด้านข้อมูลความรู้เวทีคนหนองบัวในเว็บบล็อก GotoKnow.org ผลงานด้านเนื้อหาอันเกี่ยวข้องกับองค์ความรู้ท้องถิ่น ประวัติศาสตร์ชาวบ้าน ตลอดจนหนังสือ ภาพถ่าย รูปภาพ และบันทึกเกี่ยวกับวิถีชีวิตของชาวหนองบัว ซึ่งเป็นข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับการศึกษากระบวนการเรียนรู้เครือข่ายครูในอำเภอหนองบัว จังหวัดนครสวรรค์ โดยมีวิธีการดำเนินการศึกษาวิจัยดังนี้

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

แหล่งข้อมูลในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ ผู้รู้และเครือข่ายครูที่อยู่ในเวทีคนหนองบัว/และหรือ ครูผู้สอนในโรงเรียนหนองบัวและโดยรอบ อำเภอหนองบัว จังหวัดนครสวรรค์ ซึ่งมีส่วนร่วมริเริ่มและเกี่ยวข้องกับเวทีคนหนองบัว เพื่อให้ได้มาซึ่งแหล่งข้อมูลที่สามารถให้ข้อมูลได้ตามประเด็นของการศึกษาวิจัยครั้งนี้ มีคุณสมบัติดังต่อไปนี้

กลุ่มเครือข่ายครู ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) เป็นครูผู้สอนจากโรงเรียนหนองบัวและโดยรอบอำเภอหนองบัว จังหวัดนครสวรรค์ โดยใช้เครื่องมือสัมภาษณ์แบบลูกโซ่ (Snowball Sampling) เป็นเครือข่ายครูผู้สอน จากเครือข่ายครูและโรงเรียนในพื้นที่จังหวัดนครสวรรค์ ที่มีส่วนในการขับเคลื่อนเครือข่ายครูผ่านศูนย์ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นเพื่อการเรียนรู้ท้องถิ่นฐาน ที่มาจากการจัดอบรมเชิงปฏิบัติการการเรียนรู้ท้องถิ่นฐาน: บูรณาการเวทีคนหนองบัวกับเครือข่ายโรงเรียนในพื้นที่นครสวรรค์ เมื่อวันที่ 25- 26 กรกฎาคม 2554 ณ ห้องประชุมปูนตริก โรงเรียน

หนองบัว อำเภอหนองบัว จังหวัดนครสวรรค์ โดยการเชื่อมโยงกับเวทีคนหนองบัวและการนำเอาข้อมูลความรู้ไปใช้ประโยชน์ จากเวทีคนหนองบัวในเว็บไซต์ gotoknow.org ทั้งนี้การสืบค้นสอบถามเพื่อขอข้อมูลจากเครือข่ายครูผู้สอนนั้น จำเป็นต้องสอบถามเครือข่ายครูในโรงเรียนจากบุคคลหนึ่งไปยังอีกบุคคลอื่น ๆ เพื่อค้นหาครูผู้สอนที่นำกระบวนการเรียนรู้จากเวทีคนหนองบัวในเว็บไซต์ gotoknow.org ไปใช้ประโยชน์ซึ่งหากพบว่าเครือข่ายครูมีข้อมูลที่ซ้ำกันการสืบค้นก็จะหยุดลง

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาวิจัยแบบเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ซึ่งได้ดำเนินตามขั้นตอนดังต่อไปนี้

1. ศึกษาข้อมูลจากเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง (Documentary Research) เป็นการค้นคว้าเอกสารที่ผู้อื่นได้ศึกษาไว้แล้วจากแหล่งข้อมูลต่าง ๆ เช่น หอสมุดมหาวิทยาลัยนเรศวร หอสมุดแห่งชาติ หอสมุดกลางมหาวิทยาลัยมหิดล หอสมุดประชาชนนครสวรรค์ หอสมุดสภาวิจัยแห่งชาติ และแหล่งข้อมูลสื่อออนไลน์เวทีคนหนองบัวในเว็บไซต์ gotoknow.org

2. การสัมภาษณ์จากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ผู้ศึกษาวิจัยลงภาคสนามเพื่อทำการสัมภาษณ์แบบลูกโซ่ (Snowball) เครือข่ายครูผู้สอน โดยใช้แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งมีโครงสร้าง เป็นการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ข้อมูลเกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้เครือข่ายครูจากเวทีคนหนองบัวในเว็บไซต์ gotoknow.org เพื่อเป็นข้อมูลในการวิเคราะห์กระบวนการเรียนรู้ของชุมชน

3. การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) โดยการสังเกตที่ผู้ศึกษาวิจัยพยายามเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมที่เกี่ยวข้องและการทำบันทึกพฤติกรรมในการปฏิบัติงานตามบทบาท หน้าที่และความรับผิดชอบ วิธีการจัดการการเรียนการสอน การใช้สื่อออนไลน์เวทีคนหนองบัว และวิธีการแก้ไขปัญหาของเครือข่ายครู เพื่อระบุพฤติกรรมที่เรียกว่า กระบวนการเรียนรู้

4. การสนทนากลุ่ม (Focus Groups)

ผู้ศึกษาวิจัยจัดให้มีการสนทนากลุ่ม โดยใช้เครื่องมือได้แก่การเล่าเรื่อง (Story Telling) ในการระดมความคิดเห็น วิพากษ์วิจารณ์ และแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างเครือข่ายครูในกลุ่มกันเองเกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้เวทีคนหนองบัว โดยจัดให้มีเวทีการสนทนากลุ่มเครือข่ายครูกลุ่มใหญ่ 1 กลุ่ม และกลุ่มย่อย 3 กลุ่ม โดยมีผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่ม ได้แก่ ผู้อำนวยการโรงเรียน ผู้ช่วยผู้อำนวยการโรงเรียน หัวหน้าหมวดสังคมศึกษา ครูผู้สอน กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาต่างประเทศ กลุ่มสาระการเรียนรู้คณิตศาสตร์ กลุ่มสาระการเรียนรู้ประสบการณ์ชีวิตและเทคโนโลยี กลุ่มสาระ

การเรียนรู้ทางสังคมศึกษา พระภิกษุสงฆ์ และนักเรียน และการเตรียมจัดเวทีสนทนากลุ่มมีขั้นตอนต่อไปนี้

4.1 การเตรียมตนเอง ผู้ศึกษาวิจัย เตรียมข้อมูลและเรียนรู้ข้อมูลพื้นฐานของชุมชน หนองบัวรวมทั้งข้อมูลในบางแง่ที่มีความอ่อนไหวหรือละเอียดอ่อนต่อผู้คนในชุมชน เช่น ประวัติศาสตร์ความขัดแย้งและการแบ่งตัวของผู้นำชุมชนหรือกลุ่มความขัดแย้งในชุมชน ตลอดจนความเชื่อและสิ่งศรัทธา

4.2 เตรียมสื่อและเครื่องมือ เตรียมเอกสารแนะนำผู้ศึกษาวิจัย และแนะนำกลุ่มผู้เกี่ยวข้องต่าง ๆ รวมทั้งจัดเตรียมสื่อเพื่อการพูดคุยและให้ข้อมูลเพื่อการปรึกษาหารือที่เหมาะสมกับบรรยากาศการสนทนากลุ่ม โดยใช้เครื่องมือแบบสนทนากลุ่ม

4.3 การจัดสนทนาแลกเปลี่ยนเรียนรู้เป็นกลุ่ม จัดกลุ่มนั่งสนทนาด้วยบรรยากาศอย่างไม่เป็นทางการ ดำเนินการตามความสะดวกของชาวบ้านและชุมชน เช่น ตามศาลาวัด โรงเรียน ชาวบ้าน สนามหญ้า โดยยืดหยุ่นไปตามเวลาการทำงานและการทำมาหากินของชุมชน ซึ่งอาจจะเป็นตอนเย็นหลังเลิกงานหรือวันหยุด เป็นต้น

4.4 การจัดเวทีถอดบทเรียนเป็นกลุ่ม นอกจากจัดนั่งสนทนาแล้ว บางกลุ่มและในบางประเด็นสามารถจัดเป็นเวทีถอดบทเรียน ระดมความคิดและเก็บข้อมูลผ่านการพูดคุย ต่อเติมความคิด และอภิปรายเป็นกลุ่มกับชาวบ้าน

4.5 การแนะนำตนเอง ผู้ประสานงานและผู้ศึกษาวิจัยแนะนำตนเองก่อน สามารถแนะนำโดยตัวแทนของกลุ่มและแนะนำตนเองเป็นรายบุคคลซึ่งจะเป็นพื้นฐานความรู้จักและพัฒนาความไว้วางใจกันในพื้นที่ที่จะทำงานด้วยกันในระยะต่อไป

4.6 การนั่งสนทนาเป็นรายบุคคล ในกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ กลุ่มต่าง ๆ ผู้ศึกษาวิจัยเดินเข้าไปสร้างความรู้จักและขอสนทนาเป็นรายบุคคล เช่น ผู้หลักผู้ใหญ่ของคนในชุมชน เจ้าอาวาสและผู้นำทางศาสนา ผู้นำชุมชน หลังจากนั้นจึงประสานงานเพื่อเชิญเข้าร่วมเวทีประชุมหรือปรึกษาหารือเป็นกลุ่มในภายหลัง ซึ่งจะทำให้สามารถเตรียมข้อมูล เตรียมจัดกระบวนการและเตรียมออกแบบการมีส่วนร่วมต่าง ๆ ได้อย่างเหมาะสม

4.7 การบันทึกและเก็บรวบรวมข้อมูล เพื่อให้ได้ข้อมูลที่มีคุณภาพและได้บันทึกรวบรวม ให้เป็นระบบอย่างเหมาะสมกับวิธีดำเนินการวิจัย PAR กับกลุ่มประชากรกลุ่มต่าง ๆ ผู้ศึกษาวิจัยทำบันทึกและเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการผสมผสานวิธีการหลายแบบ ทั้งการถ่ายภาพ การบันทึกเทป การเขียน Mind Map การเขียนแผนภาพปรากฏการณ์วิทยา ที่เห็นรายละเอียด

ทุกอย่างไปด้วยกันและที่สำคัญคือการเน้นกระบวนการปฏิสัมพันธ์และการมีส่วนร่วมอย่างเปิดเผยให้ทุกคนสะท้อนข้อมูลและเก็บรวบรวมไว้ในประสบการณ์ตรงของตนเอง

4.8 การขอคำแนะนำและการเสนอบุคคลหรือกลุ่มอ้างอิงอันดับต่อไป เมื่อเสร็จสิ้นเพียงพอสำหรับการสนทนากับกลุ่มต่าง ๆ และต้องการไปพบปะสนทนากับกลุ่มบุคคลอื่น ๆ ต่อไปก็ขอให้กลุ่มที่ได้สนทนาได้เสนอแนะหรือแนะนำบุคคลและกลุ่มเพื่อผู้ศึกษาวิจัยจะได้ไปทำความรู้จักและจัดสนทนากลุ่มแลกเปลี่ยนเรียนรู้ต่อไป

4.9 การทำบันทึกภาคสนามและการตรวจสอบข้อมูล ผู้ศึกษาวิจัยทำการบันทึกและตรวจสอบข้อมูลเป็นรายวันเพื่อให้ข้อมูลมีความครบถ้วน สามารถดำเนินการเพิ่มเติมให้ได้ข้อมูลที่เพียงพอตามความต้องการที่สุด

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้ศึกษาวิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยแบ่งออกเป็นขั้นตอน ดังนี้

1. การศึกษาค้นคว้าข้อมูลเบื้องต้นจากเอกสาร ได้แก่ แนวคิดและทฤษฎี จากตำรา บทความ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการเรียนรู้ชุมชน

2. การเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามจากแหล่งข้อมูลที่ได้กำหนด ด้วยวิธีการเป็นการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-dept Interview) การสนทนากลุ่ม/จัดเวทีถอดบทเรียน เพื่อให้ได้ข้อมูลเกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้ออนไลน์เครือข่ายครู ตามประเด็นการศึกษาวิจัยที่กำหนดไว้

3. ระยะเวลา เก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม รวมระยะเวลา 3 เดือน คือ มกราคม – มีนาคม 2555

4. การตรวจสอบข้อมูล

การตรวจสอบความถูกต้อง/เชื่อถือได้และความจริงแท้ของข้อมูล โดยเริ่มต้นตั้งแต่ดำเนินการในระหว่างทำการเก็บรวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีการเชื่อมโยงแบบสามเส้า (Triangulation) ด้วยการอาศัยแหล่งข้อมูลหลักฐานจากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-dept Interview) การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) การสนทนากลุ่ม (Focus Groups) และการวิเคราะห์จากเอกสาร สิ่งพิมพ์ สถิติและบทวิเคราะห์วิธีใช้เว็บบล็อก gotoknow.org ของเครือข่ายเวทีคนหนองบัว นครสวรรค์ ตลอดจนศึกษาแนวคิดทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องจากตำรา รายงาน วารสารทางวิชาการและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งข้อมูลจากอินเทอร์เน็ต ควบคู่ไปกับการให้ผู้เกี่ยวข้องตรวจสอบความถูกต้องสมบูรณ์ของข้อมูล เพื่อตรวจสอบความเชื่อมโยงและความสอดคล้องของข้อมูลหลักฐาน และเพื่อประเมินคุณภาพของข้อมูลว่าอยู่ในระดับที่จะนำมาวิเคราะห์และตอบปัญหาการศึกษาวิจัยได้ โดยใช้วิธีการตรวจสอบความถูกต้อง

ของผลการศึกษาวิจัย ผู้ศึกษาวิจัยทำการสร้างข้อสรุป ยืนยันข้อสรุป ตรวจสอบยืนยันเป็นผลสรุป และพรรณนาข้อมูลในรูปของคำบรรยาย นั่นคือการแสดงภาพกระบวนการเรียนรู้เครือข่ายครู และบุคคลที่อยู่ในปรากฏการณ์ที่ตนศึกษาอย่างละเอียดชัดเจนทุกแง่มุม และเชื่อมโยงกับปัญหาของการวิจัย โดยผู้ศึกษายืนยันความเชื่อถือได้ของข้อมูลด้วยการใช้ข้อมูลของแต่ละบุคคลที่ให้ข้อมูลเป็นหลักยืนยันกันเองด้วยข้อมูลที่สอดคล้องต่อกัน จึงถือเป็นข้อมูลที่เชื่อถือได้

การวิเคราะห์ข้อมูล

1. ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเอกสารจะทำการวิเคราะห์ด้วยวิธีการหาความสอดคล้องต่อกัน (Method of Agreement) ได้แก่ การตรวจสอบความถูกต้อง เชื่อถือได้ในเชิงแนวคิด ทฤษฎี ซึ่งพิจารณาจากเอกสารที่เป็นเรื่องเดียวกันจากหลาย ๆ แหล่ง หากข้อมูลต่อกันจะถือว่ามี ความเชื่อถือได้ และนำมาอ้างอิง หากไม่ตรงกันจะดำเนินการค้นคว้าจากแหล่งอื่น ๆ เพิ่มเติมหรือ สอบถามจากผู้รู้ รวมทั้งการศึกษาจากหลักฐานเชิงประจักษ์ในพื้นที่ศึกษา

2. ข้อมูลเชิงคุณภาพที่ได้จากการปฏิบัติงานภาคสนามซึ่งได้จากการจดบันทึก การสัมภาษณ์เชิงลึก การสังเกตแบบมีส่วนร่วม และการจดบันทึกจากการสนทนากลุ่ม ผู้ศึกษาวิจัย ใช้วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลโดยอาศัยแนวทางการวิเคราะห์ประกอบด้วยองค์ประกอบ 3 ประการ ดังนี้ (ชาติชาย โภธิสिता, 2594, หน้า 361-398 อ้างอิงใน Miles and Huberman, 1994)

2.1 การจัดระเบียบข้อมูล (Data organizing) ทางกายภาพโดยการทอเทปและ บรรณานุกรมข้อมูล การเขียนบันทึก การสรุปข้อมูล และการจัดเก็บข้อมูล ส่วนด้านเนื้อหาเป็นการ จัดระเบียบเนื้อหาข้อมูลโดยการลดทอนข้อมูล สรุปความหมายสำคัญของข้อมูล

2.2 การแสดงข้อมูล (Data Display) นำเสนอข้อมูลด้วยการบรรยายโดยเชื่อมโยง ข้อมูลที่จัดระเบียบแล้วเข้าด้วยกันตามกรอบแนวคิด

2.3 การสรุป การตีความและการตรวจสอบความถูกต้องของผลการวิจัย ผู้ศึกษา วิจัยทำการสร้างข้อสรุป ยืนยันข้อสรุป ตรวจสอบยืนยันเป็นผลสรุป และพรรณนาข้อมูลในรูปของ คำบรรยายโดยทั้งข้อมูลที่เป็นรูปธรรม และข้อมูลที่เป็นนามธรรม (Abstraction) โดยใช้วิธีการ วิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) การตีความข้อมูล (Interpretation) และการวิเคราะห์เชิง บรรยาย (Narrative Analysis) เพื่ออธิบายความหมายและความสำคัญของสิ่งที่ค้นพบและจัดทำ เป็นข้อสรุปส่วนการตรวจสอบความน่าเชื่อถือของผลการวิเคราะห์ใช้การตรวจสอบจากภายในและ การตรวจสอบจากภายนอก